

Kesit Akademi Dergisi

The Journal of Kesit Academy

ISSN: 2149 - 9225

Yıl: 1, Sayı: 2, Aralık 2015, s. 43-58

Yrd. Doç. Dr. Musa GÜMÜŞ

Muş Alparslan üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih bölümü, musagumus@hotmail.com

GİRİT'TE İSYAN VE BÜYÜK GÜÇLER 1866-1869: NAMIK KEMÂL'DEN TESPİT VE TENKİTLER

Özet

Akdeniz'in beşinci büyük adası olan Girit, stratejik ve jeopolitik konumu dolayısıyla önemi anlaşılmış bir adadır. Bu yüzden tarih boyunca hareketli bir coğrafya olmuştur. Her dönemde, dönemin büyük güçleri Akdeniz'deki ekonomipolitik çıkarları dolayısıyla Girit ile ilgilenmişlerdir. Girit'in önemi Akdeniz'le yakından ilgili olduğu için Akdeniz'in uluslararası çıkar çatışmalarında ve sömürge stratejilerinde kilit rol oynadığı dönemde Girit de gündemde olmuştur. Bu durum için 19. asır önemli bir laboratuvar olmuştur. Osmanlı Devleti'nin iktidar ve otoritesinin zayıflaması Girit'te de kendini gösterdiğinden büyük güçlerin Girit ile daha da çok ilgilenmelerine fırsat teşkil etmişti. İngiltere, Rusya ve Fransa gibi devletlerin Akdeniz odaklı strateji anlayışları ve politikaları bölgeyi önemli bir mücadele sahası haline getirdi. Bu asrın ikinci yarısından itibaren ABD'nin de bölge ile ilgili hesaplar yapmaya başlaması, bu strateji ve politikaları daha da önemli bir safhaya taşıdı. Bunun da Girit'e yansımaması mümkün değildi. Girit'te ortaya çıkacak her sorun, bu devletlerin aradığı fırsata da zemin hazırlayacaktı. 1866 yılında başlayan Girit isyanı bunun için önemli bir örnekti. İngiltere, Rusya, Fransa ve ABD buradaki isyan ve Osmanlı politikalarıyla ilgilenir olmuşlardır. Her devlet kendisi için en uygun hattı hareketi belirlemeye çalışırken Girit'in Osmanlı Devleti'nde kalmasının ya da Yunanistan'a bağlanmasının sonuçlarını hesaplamaya koyuldular. Osmanlı Devleti'nin Girit politikasını yönlendirmek için meseleye müdahale etmekte istekli davrandılar. Bu, Osmanlı Devleti'ni zaman zaman diplomatik çaresizliklere sürüklerken rakip güçlere karşı konumlarını sağlamlaştırmak için diplomatik hamleler sağladı. Biz de bu hamleler nedir? Nelere sebep olmuştur? Bunlar Osmanlı Devleti'ne nasıl yansımıştır? Gibi sorulara Namık Kemâl'in bakış açısıyla onun siyasî düşünce dünyasından cevap aramaya çalışarak, dönemin uluslararası ilişkilerine ışık tutmaya gayret edeceğiz.

Anahtar Kelimeler: Namık Kemâl, 1866-1869 Girit İsyânı, Osmanlı Devleti, Büyük Güçler İngiltere, Fransa, Rusya ve ABD.

**REBELLION IN CRETE AND GREAT POWERS 1866-1869:
DETERMINATIONS AND CRITICS FROM NAMIK KEMAL**

Abstract

As the fifth biggest island of Mediterreanean, Crete has been know for its strategic and geologic importance. In every period of time, great powers of its era were interested in Crete for their economic and politic profits. Since Crete's importance was directly related with Mediterreanean's importance, whenever Mediterreanean had played a key role in world politics, Crete was also on the front burner. In addition, it can be easily said that this situation was clearly seenable in 19th century. As Ottoman Empire had been weakened in that time and it affected Crete, great power of the era saw it as an opportunity. States like England, Russia and France's Mediterranean-based understanding of strategies and policies made Crete an area of conflict. From the second half of the 19th century, the fact that United States had started to make calculation about Crete made these strategies and policies more important. Of course, it was expected to affect Crete and it had. After that time, whatever showed up as a problem in Crete were the opportunity that these countries were looking for. Thus; England, Russia, France and United States started to be interested in rebellions and Ottoman Empire's policies in Crete. Indeed, the rebellion in Crete, which was started in 1866, was the exact opportunity for them. While every state were trying to form an effective policy to gain advantages for themselves, they were also trying to calculate the results of whether Crete continued to stay as a part of Ottoman Empire or whether it became a part of Greece. Of course, they were eager to command the policies of Ottoman Empire in Crete, also. Although it made Ottoman Empire weaker, occasionally, it also provided good opportunities to Ottoman Empire for diplomatic actions. In this paper, the questions such as what these actions were, what they resulted in and how it affected Ottoman Empire will be clarified and answered from the point of view of Namık Kemal and the internatiol relations of the 19th century will be uncovered.

Key Words: Namık Kemal, 1866-18669 Crete Rebellion, Ottoman State, Great Powers, Enland, France Russia and United States.

Giriş

Osmanlı Devleti'nin son asrında ortaya çıkan sorunların önemlileri arasında yer alan Girit Meselesi, devletin iç sorunu olmaktan çok dış yönü ağırlıkta olan bir konu olarak Osmanlı tarihinde yer etmiştir. Meselenin dış yönünün ağırlıkta olmasının, uluslararası çıkar çatışmaları ve büyük güçlerin sömürge ve yayılma stratejileri açısından bakıldığında, açıklanabilir olduğunu görmekteyiz. Bunun böyle ifade edilmesinin sebebi ise büyük güçlerin, özellikle 19. asırda ortaya çıkan siyasî atmosferin gereği olarak, uluslararası siyaset mantığı ve ilkelerinin öngördüğü şekilde hareket ettikleridir. Tabii ki bu onların haklı gerekçelere sahip olduğu anlamına gelmemektedir. Asıl sorun, Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu siyasî, sosyal, iktisadî ve idarî sorunların, büyük güçlerin Osmanlı Devleti'nin iç işlerine karışmasına olanak sağlayarak fırsat yaratmasıdır. 19. asrın uluslararası sömürge mücadelelerinin Osmanlı toprakları özelinde yoğunlaşması, devleti oldukça çetrefilli bir siyasî ve diplomasi ortamına sürüklemiştir. Bunu, Mısır Meselesi, Sırp Meselesi, Yunanistan Meselesi, Memleketeyn Meselesi ve Girit Meselesi gibi birçok konuda müşahede edebiliyoruz. Bu meselelerin her birinin bir takım özel koşulları olsa da, bunun birincil bir konumda olduğunu söyleyemeyiz. Ancak özellikle Osmanlı Devleti'nin iç işlerini ilgilendiren birçok meselenin, "Uluslararası Sorun" haline gelmesi büyük güçlerin Osmanlı coğrafyasını yeniden şekillendirmek için ortaya koydukları politikaları ile alakalıdır. Bu, Osmanlı Devleti'nin uğradığı kayıpların büyük boyutlara ulaşması bununla birebir ilişkilidir. Osmanlı Devleti'nin uluslararası siyaset arenasında "etkin" bir güç olma durumunu yitirdiği bir dönemde, kendi topraklarında meydana gelen sorunlarla başa çıkamaması, bunun yanında da İngiltere, Rusya, Fransa gibi dönemin güçlü devletlerinin bu sorunlara müdahil olması devleti uluslararası siyasî arenada diplomatik çaresizlik sarmalına sürüklemiştir. Bu da kayıpların büyük olmasına sebep olmuştur.

Namık Kemâl'e göre Girit Meselesi ve büyük güçlerin yaklaşımlarını irdeleyeceğimiz bu çalışmada da, görüleceği üzere Osmanlı Devleti'nin siyasî etkinlik alanının ne kadar daralabildiğine, büyük güçler tarafından Osmanlı dış politikasını nasıl bir sonuçsuzluk sarmalına sürüklendiğine işaret edilecektir. İngiltere, Rusya, Fransa ve ABD'nin Girit Meselesi'nde müdahil olma konusunda politika ürettikleri ve bu politikaların hangi siyasî ilkelerle şekillendiği Namık Kemâl'in kaleminden aktarılmaya çalışılacaktır. Ancak özellikle Girit Meselesi'ne dair, tarihî zemin olmak üzere, genel bir bilgi vermenin, meselenin anlaşılması için yararlı olacağını düşünüyoruz.

Tarihî Zemin

Girit adası Akdeniz'in büyük adalarından biridir ve Akdeniz'de önemli bir stratejik noktada bulunur. Girit Adası, sahip olduğu bu stratejik konumu dolayısıyla tarih boyunca önemi anlaşılmış bir coğrafya olmuştur (Oğuz, 2006: 90)¹. Bu yüzden de dinamik bir tarihî süreç yaşa-

¹ "Girit, Akdeniz'in Kıbrıs'tan sonra en büyük adası. Batı dillerinde Krete, Creta, Crete şeklinde yazılan ve Araplar'ın İkrîtiyye, Akrîtiş, İkrîdiş, İkrîtiş adını verdikleri Girit adası Akdeniz'i Ege denizinden

yan Girit, özellikle 18. asrın son çeyreğinden itibaren büyük güçlerin gündeminde yer almaya başlamıştır (Akalm-Çelik, 2012: 41). Bunun sebebi, sömürgecilik ve çıkar çatışmalarının daha çetin bir hal almasıyla açıklanabilir. İngiltere'nin Akdeniz siyaseti², Fransa'nın buna karşı oluşturduğu refleks politikaları (Dördüncü, 2001: 78) ve Rusya'nın sıcak denizler hayali bir şekilde Girit'i ilgilendiriyordu. 19. Asrın başından itibaren çok daha şiddetlenen sömürge çıkar mücadeleleri, bu asrın ikinci yarısından itibaren yeni aktörlerin de belirmeye başlaması ile seyrini daha da keskinleştirdi. ABD bu yeni aktörlerden biriydi ve dengeleri değiştirmek üzere özellikle Akdeniz'de yeni politika tayinine koyuldu (May, 2011: 186-188). Bu da diğer devletlerin yaklaşımını etkileyen önemli etken oldu. Bu durum İngiltere'nin de gözünden kaçmamıştı. Bunun, İngiltere'nin Avusturya büyükelçisinin 1866 yılındaki ifadesinden anlaşılmaktadır³.

İngilizler, Akdeniz politikaları dolayısıyla, Osmanlı Devleti ile münasebetlerini belli bir düzlemde yürütmek için çabalasa ve Osmanlı toprak bütünlüğünü koruma gayreti içine girse de (Aydın, 2007: 135), geleneksel İngiliz çıkarları doğrultusunda Osmanlı Devleti'nin iç ve dış politikalarını yönlendirmede daima girişken olmuştur (Aydın, 2007: 137). İngilizler, Girit Meselesi'nde de geleneksel politikalarının icabında hareket etmişlerdir (Karal, ty: 22). Burada takip ettiği en önemli siyasî düstur, Akdeniz merkezliydi ve dengelerin kendi kararları doğrultusunda şekillenmesini gerektirmekteydi (Andıç-Andıç, 2000: 36). Bu yüzden, Girit Meselesi'ne yaklaşımında, Osmanlı toprak bütünlüğünü korumak yönünde bir politika tercihi ön planda tutmuştur (Adıyeke, 2000: 23)⁴. Bu cümleden olarak, İngiliz hükûmeti, kendi çıkarları için kaçınılmaz hale gelmediği takdirde Osmanlıların toprak kaybetmesine karşı çıkmıştır (Anderson, 2010: 177). İngilizler Akdeniz'deki dengeleri dikkatle takip ederken buradaki hâkim konumuna karşı oluşarak siyasî gelişmeleri engelleyecek bir siyaset düzleminde hareket etmiştir. Girit'teki yaklaşımları bunu açıkça göstermiştir (Türkmen, 2001: 152). İngilizler Girit'in, başka bir devletin tavassutuyla Yunanistan'a verilmesini, dolayısıyla başka bir devletin güdümünde büyük bir

ayırان bir konumda olup 8259 km² büyüklüğündedir. Batı-doğu istikametinde uzunluğu yaklaşık 260 km., genişliği ise 15-50 km. arasında değişmektedir. Yüzey şekilleri açısından oldukça parçalanmış olan ada, Mora yarımadası ile Anadolu'nun güneyindeki Toros sıradağları arasında bir bağ oluşturmaktadır" (Tukin, 1996, 85).

² "Doğal kaynaklarıyla ve ekonomik, ulaşım bağlantısıyla stratejik öneme sahip olan Hindistan'ı güven içinde tutmayı ana görevi sayan İngiltere için denizaşırı topraklarını Avrupa devletlerinin tehdit etmesi kabul edilmez bir gerçektir" (Aydın, 2007: 135)

³ "İngiltere'nin Prusya Büyükelçisi Lord Augustus Loftus, 1866 sonbaharında "önemli bir Amerikalı seyyah" ile yaptığı sohbetinde Birleşik Devletlerin "rapor edilen Akdeniz'de bir deniz üssü iktisap etme isteğini" soruşturmuş ve "seyyahın bu konuyu yalanladığını ancak amaçlarının hem bu denizde hem de başka yerlerinde kömür ikmal limanı elde etme olduğunu" söylemiştir". (May, 2011: 184)

⁴ "İngiltere,(...) milli çıkarları üzerine kurduğundan büyük bir Yunanistan kurulmasından yana değildi. Bunun yerine, Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün korunmasını tercih ediyordu. Bu nedenle Girit isyanları karşısında Osmanlı Devleti'nin yanında yer aldı. Hatta Girit isyanlarına katılan pek çok asi, İngiltere'ye giderek Girit'in Yunanistan'a verilmesi konusunda yardım istedi. Fakat İngiltere bu isteği reddetti" (Türkmen, 2001: 152).

Yunanistan kurulmasını çıkarlarına aykırı görüyordu (Karal, ty: 22)⁵. Bu yüzden Girit'teki isyan 1866 yılında başladığında Osmanlı Devleti'nin tarafında yer alarak Rumlara, beklediği desteği sağlamamıştır (Adıyeke, 2000: 23). Bunun yanında İngiltere, Girit Meselesi'nin bir Osmanlı-Yunan savaşına sebep olmasını da istemiyor, meselenin diplomatik yollarla halledilmesini tercih ediyordu (Andıç-Andıç, 2000: 36). Bunun İngiltere'ye birkaç faydası olacaktı. Zira burada oluşacak bir savaş hali, belki diğer devletlerin de meseleye fiilen müdahale etmelerine fırsat yaratacağından bölgede dengeleri değiştirecek bir siyasî ortam sağlayacaktır (Aydın, 2007: 135). Bu da İngiltere için daha çetin bir mücadele cephesi açacağından Girit'te sorun, Osmanlı Devleti'nin bir iç meselesi kalmalı ve bu mesele Osmanlı Devleti ve Yunanistan'ın arasında çözümlenmelidir. İngiltere'nin Girit Meselesi'ne yaklaşımı genel olarak bu düzlemde gitmiştir.

Rusya ise, Osmanlı Devleti'ni ilgilendiren birçok olayda olduğu gibi Girit Meselesi'nde de Osmanlı Devleti'ne karşı bir siyaset güderek Rumlardan tarafını tutmuştur (Karal, ty: 21)⁶. Bu yüzden Girit'in Yunanistan'la birleşmesi yönünde bir yaklaşımı benimsemiştir (Andıç-Andıç, 2000: 36; Hülagü, 2000). Rusya'nın özellikle 1774 Küçük Kaynarca Anlaşmasından sonra kendisine biçtiği Ortodoksların hamiliği sıfatı da Girit'teki politikalarını etkilemiştir⁷. Zira bu sıfatı kullanarak bir yayılma stratejisi oluşturan Ruslar, Girit'in kendi tavassutlarıyla Yunanistan'a verilmesini dolayısıyla da Yunanistan'daki etkilerini arttırmayı amaçlamışlardır. Bu yüzden Girit'teki isyanda Rusların rolü önemli bir seviyedeydi (Aydın, 2007: 134). Ancak Rusya'nın içinde bulunduğu ekonomik şartlar, onların daha etkin bir dış politika yürütmelerinin önünde engel olarak duruyordu. Bundan dolayı, yanında en azından büyük bir devletin olmasını istiyordu. Bu devlet ise Fransa olmuştur (Türkmen, 2001: 235). Zira Fransa da Rusya'nın desteğine ihtiyaç duymaktaydı (Aydın, 2007: 134). 1867'de Fransız Dışişleri Bakanı Moustier'in Girit, Teselya ve Epir'in Yunanistan'a bırakılması konusunda Osmanlı Devleti'ne baskı yapması, Rusya ile aynı doğrultuda hareket etmesiyle ilgiliydi (Anderson, 2010: 176).

⁵ İngilizler, bunun için de zaman zaman Yunanistan'ı uyarmaktan geri durmuyor: "Diğer taraftan İngiliz hükümeti, adadaki statükonun tesisi için Yunanistan'ın asilerle irtibatının kesilmesi gerektiğine inanmıştır. Bunun için de Yunan hükümetine "takip ettiği tehlikeli yolda" "Türkiye ile bir savaşa neden olacak hareketler içinde olursa sonuçları konusunda sorumluluğun sadece kendisine ait olacağı" hatırlatılmaktaydı"(Aydın, 2007: 137).

⁶ "Rusya'nın Girit Ayaklanması'ndaki etkin rolünü Avrupa'daki kuvvetler dengesinin değişmesine bağlayan Sadrazam Ali Paşa, özellikle de Prusya'nın büyük bir güç olarak ortaya çıkmasının ve Rusya'nın Fransa ve Prusya için daha çok ihtiyaç duyulur hale gelmesinin hali hazırda Rusya'yı "en fa'il muhtar ve diğerlerinden zafiyetlerinden naşi en kavi devlet mertebesine" yükselttiğini belirtmiştir" (Aydın, 2007: 134); Rusya'nın bu tavrı, Girit'in bir Akdeniz bunalımına sebep verecek siyasî atmosferi yaratmakta oldukça etkin olduğu görülmektedir: "1866 yılında, Patrie Gazetesi'nin haberine göre, Girit'teki asileri tahrik eden Rusya'ydı. Rusya'nın etkinliğini arttırması sonucu diğer devletler de Girit'teki gelişmelere seyirci kalamadı ve müdahale etmek için fırsat kolladı. İngiltere, Fransa, Avusturya, İtalya, Rusya ve Amerika Girit'in Suda ve Hanya limanlarına birer kıta vapur gönderdi⁴⁰. Böylece Büyük güçler, 1866 yılında Girit'i bir "Akdeniz Sorunu" haline getirdi" (Türkmen, 2001: 151)

⁷ Ancak Rusların bu hamilik tasavvurunun önüne geçmek için Âli Paşa bir takım düzenlemelere gitti: "Ali Paşa, Girit'i bahane edip bütün Hristiyanların hamisi kesilen Rusya'nın tezini de, Girit ıslahatını uygulamaya koyarak suya düşürmüştü" (Türkmen, 2001: 241).

Fransa, Girit'te Rusya'nın politikalarına uygun bir yaklaşım içine girmenin yanında milliyetçilik düsturunun etkisiyle de hareket etmekteydi. Bu düsturun etkisiyle Fransa da Girit'in Yunanistan'la birleşmesini istemekteydi (Karal, ty: 21)⁸. Ancak Fransa'nın Girit konusundaki politikaları, siyasî şartların etkisiyle değişkenlik göstermekteydi. Bu değişkenlik nedeniyle, Yunanistan'ın arkasında olduğu bilinen III. Napolyon bu konuda bazen Yunanistan'ın karşısına dikilmiş, bazen de Yunanistan'a güler yüzlü olmuştur. Fransa'nın Girit konusundaki dış politikasını etkileyen bir diğer önemli etkeni Alman tehlikesidir (Adıyeke, 2000: 22-23). Bu yüzden, Fransa, Alman tehlikesi belirince Girit Meselesi'ni büyütme isteyen Yunanistan'ı engellemeye çalışmış; bu tehlike azaldığında ise gözlerini Şark Meselesi'ne çevirerek Yunanistan'ı desteklemiştir (Adıyeke, 2000: 23). İngatiev'in Girit Meselesi'ne müdahale etmesi konusundaki önerisi Fransız Dışişleri Bakanı Moustier tarafından, "Girit sorunu Rus hükümetinin de rızasıyla kapatıldı. Bu konuyu herhangi bir mazeretle tekrar açmayı istemiyoruz" sözleriyle geçiştirilmişti (Anderson, 2010: 177-178). Fransa Akdeniz konusunu da yakından takip eden bir devlet olarak Akdeniz'in stratejik öneminin farkındaydı. Bu yüzden Girit'teki meseleye sadece Girit odaklı bakmamış aynı zamanda Akdeniz'in kontrolünde elde edilecek bir fırsat olarak da görmüştür⁹. Fransa'nın Girit Meselesi'ne dair yürüttüğü politika düzlemi, genel hatlarıyla böyle bir seyir izlemiştir.

Büyük güçler, genel hatlarıyla, Girit Meselesi'nin yeni bir uluslararası krize sebep olmaktan halledilmesi yönünde politikalar yürütmüşlerdir¹⁰. Bunda büyük güçlerin hem kendilerinin içinde buldukları durum hem de meydana gelecek bir kriz karşısında sonunun nasıl biteceği belli olmayan bir maceraya da atılmak istemediklerinden¹¹ Yunanistan'ın Girit üzerindeki isteklerini muğlak bir yaklaşımla geçiştirmeye çalıştılar (Anderson, 2010: 176). Büyük güçler, Osmanlı-Yunan savaşını, genel siyasî şartların hızlı değişkenliği nedeniyle arzu etmiyorlardı¹².

⁸ "Rusya ve Fransa, Osmanlı Devleti'ne Girit'in Yunanistan'a bırakılmasını veya hiç olmazsa bu adaya muhtariyet verilmesini teklif ettiler", (Tukin, 1996: 89).

⁹ "Fransa Dışişleri bakanı Talleyran hükümetine şöyle bir rapor sunmaktadır: "Mısır, gerek Hindistan, gerek diğer yerlerin ticareti bakımından bize sınırsız yararlar sunmaktadır. Girit ve Limni adaları ise bize, Ege Denizi'ne ve Çanakkale Bogazı'na egemenlik sağlar." Böylece Fransa, okyanuslarda İngiltere'ye kaptırılan üstünlüğü Akdeniz'i ele geçirerek bir kara devleti olmaktan kurtulacaktı"(Dördüncü, 78).

¹⁰ "Fransa, Rusya, İngiltere, İtalya, Prusya, Avusturya ile Osmanlı Devleti arasında cereyan eden konferansta Osmanlı Devleti'nin haklı olduğu belirtildikten sonra, Yunanistan'a 28 Ocak 1869 tarihinde verilen şiddetli bir nota ile, muhtemel bir çatışmanın önüne geçilmiş oldu" (Akalin-Çelik, 2012: 36).

¹¹ "... 1866 yılındaki ayaklanma ile başlayan ve 1869 yılına kadar belli aralıklarla devam eden Girit sorunu, söz konusu dönemde Osmanlı devletini meşgul eden ana konulardan biri olmakla kalmamış, aynı zamanda Avrupa'nın büyük güçlerinin gündemini belirleyen önemli meselelerden biri olmuştur. Esas itibarıyla Girit sorunu ne Osmanlı Devleti'nin, ne de büyük güçlerin karşılaştıkları yeni bir konu idi. 19. Yüzyılda Avrupa'daki fikri, siyasî, ekonomik, teknik gelişmelerin ve Yunanistan'ın ve büyük güçlerin politikalarının etkisiyle ortaya çıkan Girit ayaklanması, tipik bir bağımsızlık hareketi olarak karşımıza çıkmaktadır".(Aydın, 2007: 119-120).

¹² "2 Aralık 1868 tarihinde Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasındaki ilişkiler kopma noktasına geldi. Osmanlı Devleti tarafından 11 Aralık 1868 tarihinde Yunanistan'a sert bir ultimatö verilerle, devletlerarasında yapılan anlaşmalara sadık kalması, Girit asilerini desteklememesi istenmiştir. Osmanlı hükümeti bunun için Yunanistan'a sekiz gün mühlet tanımıştır. Neredeyse sıcak bir çatışmanın çıkması

Girit Meselesi ve büyük güçlerin genel tutumu hakkında verdiğimiz bu kısa malumat aynı zamanda Namık Kemâl'in bu meseleye bakışını daha iyi anlamlandırmak amacını taşımaktadır. Zira Namık Kemâl'a göre büyük güçlerin bu meseledeki tutumları hangi minvalde olmuştur?, büyük güçler Girit'e dair politikalarda nasıl hareket etmişlerdir, nasıl hareket etmelidirler?, gibi sorulara verdiği cevapların daha anlaşılır olması için Girit Meselesi'nin tarihî zemine temas edildi.

Girit Meselesi'nin Etrafı

Namık Kemâl Girit'teki Rumların, dikkatleri üzerlerine çekerek isyanlarından sonuç almak istediklerini ve bu isteklerine ulaşmak için de Girit'te büyük güçlerin temsilcilerini meseleye dâhil etmeye çalıştıklarını ifade eder. Bunun için Rumlar, adada fesat çıkarmaktadırlar (Tasvîr-i Efkâr, 458: 2). Rumlar, özellikle adadaki Hristiyanların katledildiği propagandasını yaparak Batılı Hristiyan devletlerin Girit'e müdahale etmesini sağlamaya çalıştılar. Avrupa'daki bazı gazetelerin yaklaşımları da buna hizmet etmekteydi (Tasvîr-i Efkâr, 458: 1). Namık Kemâl de, gazeteler aracılığıyla kamuoyu baskısı oluşturmaya çalışıldığına işaret etmektedir (Tasvîr-i Efkâr, 423: 2). Namık Kemâl, Rumların Milliyetçilik kartını da kullanarak Batılı devletleri etkiledikleri ve özellikle Fransa'nın bunu müdahale aracı olarak kullanmakta istekli davrandığını; "*Cins ve mezhep ve kavmiyet ve istiklâl davaları şarka müte'allik her türlü mesâilde daimâ bir alet olagelmıştır*" (Külliyat-ı Kemâl: 20) sözleriyle ifade etmeye çalışmaktadır. Namık Kemâl'in bu cümleleri, milliyet ve mezhep ayrılıklarının uygun olanının Avrupalı devletler tarafından nasıl kullanıldıklarına önemli bir örnektir (Külliyat-ı Kemâl: 19-20). Girit'te isyancıların, adanın idaresinin Hristiyan bir vali eliyle gerçekleştirilmesi konusundaki taleplerine büyük güçlerin yaklaşımlarını, "*İngiltere ile Fransa birer büyük İslâm devletleri oldukları halde idarelerindeki arazilerden her hangi birisine bir İslâm vali tayin ettikleri görülmüş müdür*" sorusuyla eleştirerek başlar (Tasvîr-i Efkâr, 465: 2) sorusuyla başlar. Namık Kemâl bunu bir haksızlık olarak görür ve büyük güçlerin İslam tebaasını yönetmek için Müslüman bir vali atadıkları görülmemesine rağmen bizden böyle bir talepte bulunmalarını garipsir (Tasvîr-i Efkâr, 465: 3).

Namık Kemâl, büyük güçlerin çifte standart uyguladıklarını ifade ederek, kendilerinin dâhil olduğu benzer durumlarda ortaya koydukları yaklaşım farklarını sıralar ve Avrupa'daki uygulamalar hakkında bilgi vererek "*Sâ'ir devletlerin müstefid olduğu hukûdan biz niçün müstesnâ olalım*" (Tasvîr-i Efkâr, 458: 2-3) sorusunu sorar.

ise an meselesi haline gelmiştir. Rusya'nın desteğini sağlayan Yunanistan, bu kez Osmanlı Devleti ile pazarlığa girişmeye kalkışmıştır. Avrupa devletleri bu hususta Rusya'yı uyarınca, Rusya Yunanlılara destek çıkmaktan vaz geçmiştir. Türk-Yunan anlaşmazlığını görüşmek üzere, bu sırada Prusya'nın teklifi ve 2 Ocak 1869 tarihinde Fransa kralı III. Napoleon'un daveti üzerine 9 Ocak 1869 tarihinde toplanan konferans muhtemel bir çatışmanın önlenmesine gayret sarf etmiştir. Fransa, Rusya, İngiltere, İtalya, Prusya, Avusturya ile Osmanlı Devleti arasında cereyan eden konferansta Osmanlı Devleti'nin haklı olduğu belirtildikten sonra, Yunanistan'a 28 Ocak 1869 tarihinde verilen şiddetli bir nota ile, muhtemel bir çatışmanın önüne geçilmiş oldu. Böylece, Girit isyanı ile bu isyanın sebep olduğu muhtemel bir Türk-Yunan savaşı da önlenmiş oldu" (Türkmen, 2001: 241-242).

Girit Meselesi ve Büyük Güçler

Büyük güçlerin Girit Meselesi'ni Şark Meselesi çerçevesinde değerlendirdikleri, Namık Kemâl'in yazılarından anlaşılmaktadır. Avrupa'da işlenen Şark Meselesi, Osmanlı Devleti'nin etrafında meydana gelen olayları içerecek şekilde ele alınmaktadır. Namık Kemâl, bunu şöyle açıklar:

“Girit Meselesi'nin zuhuru üzerinde Avrupa'da bir takım gazeteler Şark Meselesi tecdîd efkârıyla evvela usâtın mağdûriyeti hali, saniyen sâ'ir eyâlet-i Osmanîye'nin ihtilâli, salisen buralarda İslamiyet baki oldukça terakki-i medeniyetin fıkdanı ihtilâli iddiasına kıyam ederek birinci derecede erbâb-ı ihtilâlin is'af-ı âmâli ikinci derecede hudûd üzerinde bulunan bir takım memâlikimizin düvel-i mücâvireye ilhâkı hakkındaki tasavvurât-ı malûmenin fiile isâli üçüncü derecede bu kıtada bulunan hükûmet-i İslamiyenin bütün bütün izmihlâli talebiyle silâha müraca'at olunmasını devletlere tavsiye etmişti” (Tasvîr-i Efkâr, 430: 1-2).

Görüldüğü gibi Avrupa basınında işlenen Şark Meselesi, çok yönlü amaç ve beklentilere cevap verebilecek bir şekilde tanzim edilmiştir. Osmanlı Devleti'nin bir toprağı olan Girit üzerinde de yeni politika tanzimleri için aynı meselenin sürekli gündemde tutulması Şark Meselesi'ne işlerlik kazandırması bakımından önemlidir.

Büyük güçlerin Girit Meselesi'ne yaklaşımları Şark Meselesi çerçevesinde şekillendiğinden Avrupa siyasetini etkilemiştir. Bunda büyük güçlerin gerek Akdeniz'de dengeleri lehine çevirmek gerek Osmanlı Devleti'nin topraklarından pay kapmak gerek Hristiyanların koruyucusu olmak ve gerekse Avrupa siyasetinde hâkim güç olmak istemeleri etkili olmuştur. Bu yüzden büyük güçler Girit Meselesi ile ilgilenmişler ve Girit'teki vaziyeti kendi çıkarlarına hizmet edecek şekilde tanzim etmek istemişlerdir. Namık Kemâl, büyük güçlerin Girit'teki hesaplarını ve politikalarını şöyle açıklamaya çalışır:

“Giritliler hakkında muhabbeti mübeyyen olmak üzere her büyük devletin en küçük me'mûrlarına gerek sahîh gerek yanlış isnâd olunan sözlerin en hakikâ politika-sını bu işe idhâl etmeğe kifâyet eder. Bu isnâdât kabilindendir ki Prusya ile Amerika biri Almanya'yı zabt etmek ve biri Akdeniz'de bir adaya tasarruf eylemek için Rusya ile birleşdiklerinden şübhe olunmuş idi” (Tasvîr-i Efkâr, 462: 1).

Namık Kemâl'in burada söyledikleri, büyük güçlerin bir anda nasıl birbirleriyle anlaşabileceklerine önemli bir delil teşkil eder. Avrupa'nın siyasî konjonktüründe meydana gelen hızlı değişimler, özellikle Şark Meselesi etrafında Osmanlı Devleti'nin sürekli gündeme gelmesine sebep oluyordu. Bu noktada Namık Kemâl, Şark'a dair meydana gelen bir olayın Avrupa kamuoyunu nasıl galeyana getirdiğini;

Efkâr-ı umumiyeye gelince; vakia Avrupaca bir iki yüz seneden beri insanın her ferdine muhabbet ve acîzin her nev'ini himâyet fikrinde bulunmak terakki modala-

rından ma'dûd olarak şarkın hangi köşesinde bir silah patlamış olsa sadasının aksi garbın her tarafında hemen dağları taşları birbirine katacak gibi dehşetli bir velvele koparıyor” (Külliyat-ı Kemâla: 4)

sözleriyle anlatmaya çalışır. Tabii ki bu etki Avrupa devletlerinin şark ve Osmanlı politikalarını etkilemekteydi. Bu da Osmanlı Devleti'ni zaman zaman siyasî acizyet içine sürüklüyordu.

Avrupa basınının uluslararası siyaseti etkileyen önemli bir etken olduğu gerçeğinden hareket eden Namık Kemâl, bu durumun Osmanlı Devleti'nin içişlerine müdahale edecek şartları hazırladığının farkındaydı. Bunu, “Gazeteler Girid ihtilâlini ve Yunanistan'ın ahoâlini serrişte tutarak buradaki Hristiyânlar'ın mazlûmiyyetinden ve mesâlîh-i dâhîliyye Avrupa devletlerinin müdâhale niyyetinden bahs ediyor” (Tasvîr-i Efkâr, 458: 1) cümleleriyle ifade eder.

Namık Kemâl Girit'in stratejik önemini farkındaydı ve bunun anlamını iyi biliyordu. Girit'in bu konumu, Avrupalı devletlerin yanında Rusya ve ABD'nin da dikkatini çekmekteydi:

Girid Cezîresi bahr-ı Sefidin vasatında olarak Avrupa ve Asya kıt'alarının sevâhiline mütekâbil ve müte'addid limân ve ormânların mahsûlâtı cihetiyle harb ü ticâret sefinelerinin barındırılmasına ve kıtâ'at-ı mezkûre ile hıfz-ı mu'âmelât-ı ticârete pek kâbil ve bir kerre burası ele geçirilirse Avrupa umûruna müdâhale maddesi dahi bi't-tabi' hâsıl olması ve bu maksada Rusya Devleti tarafından revâc gösterilmesi üzerine Amerikalılar da Girid için ibrâz-ı muhabbet olmağa başla[mıştır]¹³” (Hürriyet, 24: 1-2).

Namık Kemâl'e göre Girit'in bu konumu, Yunanlıların buradaki faaliyetlerinin önemini arttırmaktaydı. Bu ise Osmanlı Devleti'ni Girit'te zor durumda bırakacak gelişmelere zemin hazırlıyordu. Bunun Şark Meselesini alevlendirmesi kaçınılmaz olacağından büyük güçlerin Girit'teki meseleye dâhil olmalarına sebep teşkil etmekteydi (Tasvîr-i Efkâr, 458: 1-2).

Girit Meselesi ve İngiltere

İngiltere'nin Girit Meselesi'ne dair yaklaşımlarına da değinen Namık Kemâl, bu devletin, bu konudaki yaklaşımlarının değişmemesi durumunda Girit'in Osmanlı Devleti'nden ayrılmasının mümkün olmadığına inanır. Namık Kemâl Avrupa'daki siyasî durumu göz önünde tuta-

¹³ ABD'nin Akdeniz'e yönelik yeni politikaları ve Girit'e dair yaklaşımlarındaki şüpheler May'in şu ifadelerine yansımaktadır: “Amerika'nın Akdeniz'de toprak elde etmek istediği yönünde bu ve benzeri dedikodular İç Savaş bitimini müteakip Avrupa karasularında filosunun tekrar görünmesinden, Alaska'nın satın alınmasından, Danimarka Antilleri'ni almaya yönelik başarısız bir girişimden ve Grönland'ı ele geçirmeye yönelik teşviklerden esinlenmiştir. Ancak daha doğrudan ilgili olan, Hristiyan ve Yunanca konuşan Girit'teki halkın Türk yönetimine karşı başlattığı büyük isyan hareketi ile bağlantılı olarak Amerikalıların, şahsî ve resmî, eylemleriydi” (May, 2011: 185).

rak Girit'in Osmanlı Devleti'nde ayrılmasının zamanın ruhuna uygun olmadığı düşüncesindedir. Ona göre;

“Avrupaca efkâr-ı umûmiyenin kuvvet ve meyelânı, Almanya'nın hemen her cü'zünü birbirinden ve Belçika'yı Felemenk'ten tefrîk eylediği sırada Sırb'ın ve Yunanistan'ın bizden ayrıldığına bakıp da yine o kuvvet ve meyelân İtalya ve Almanya'nın mebnâ-yı ittihâdını nehirlere gibi kanlar dökerek tahkîm eylediği bir zamanda dahi meselâ Girid veya Mısır'ın vatan-ı umûmîden iftirâk edebileceğine ihtimâl vermek istidâd-ı zamanı bilmemektir” (Hürriyet, 56: 2).

Bunun yanında İngiltere'nin bu meseleyi göz ardı edemeyeceğini ifade eden Namık Kemâl, Girit'in, Rusya'nın tavassutuyla Yunanistan'a bırakılmasının zor olduğunu, zaten İngiltere'nin Girit'teki isyancılara başından beri yüz vermediğini *“Girid'deki İngiltere konsolosu erbâb-ı ihtilâlîn 'arz-ı hâlini bile kabûl etmedi”* sözleriyle ifade eder (Tasvîr-i Efkâr, 423: 3). Yine Namık Kemâl, Avrupa ciddi tehdit altına düşmedikçe, adanın Osmanlı Devleti'nde ayırmasının mümkün olmayacağını ifade eder (Tasvîr-i Efkâr, 430: 2-3). O, İngiltere'nin Girit'e yaklaşımının bahsedilenden farklı bir mecraya kaymasının, bu devletin içinde bulunduğu siyasî ve iktisadî menfaatlerine aykırı olduğunu düşünmektedir (Tasvîr-i Efkâr, 423: 1-2). Namık Kemâl, İngiltere'nin, Girit'teki karışıklıklardan Yunanlıların mesul olduğu ve adada Osmanlı askerinin Hristiyan halka kötü muamele ettiği iddialarına katılmadığını belirttiği açıklamalarına dayanarak İngiltere'nin bu tavrını, Girit'in Osmanlı'dan kopmayacağına işaret sayar (Tasvîr-i Efkâr, 462: 1-2). Bunun yanında Yunanlıların Girit'in Yunanistan'a verilmesi konusunda İngilizler nezdinde girişimlerde bulunmaları, ancak İngilizleri bu konuda ikna edememeleri yine Namık Kemâl tarafından ifade edilmiştir (Tasvîr-i Efkâr, 430: 2).

Namık Kemâl, İngiltere'nin Girit'e dair yaklaşımlarında ABD'nin ada ile ilgilenmeye başlaması konusunu dikkate aldığını düşünür ve bunu:

“Girid'in terkiyle Amerika cumhûruna Avrupa politikasına vesîle-i müdâhale vermek muvâzene-i nüfûz-ı düveli ihlâl etmez mi? ve İngiltere'nin bu taksimde bir fâ'idesi görünmeyüb bi'l-'akis şarkın cihet-i cenûbiyyesinde Rusya'nın hatve hatve ilerlemesiyle Hindistan'ca henüz te'essüs ve takarrürü meşkûk olan ticâret-i külliyyesi tehlikeye düşmekte olduğu gibi Memâlik-i Osmâniyye'de olan revâbit-ı menfa'ati dahi bozulacağından ve husûsan Amerika cumhûrunun Avrupa'ya tırnak ilâştirmesi ve İngiltere devletinin bahren i'tibârî tedenni edeceğinden bu taksime anın meyl û muvaffakâtı nasıl istihsâl edilecek” sözleriyle açıklamaya çalışır (Hürriyet, 20: 4).

Girit Meselesi ve ABD

ABD'nin ada ile ilgilenmesinin Girit'teki meseleyi bir miktar nazikleştireceğini anlayan Namık Kemâl, bu devletin adaya dair müdahaleci bir politikaya yönelmesinin Girit'in kaybedilme sürecini keskinleştireceğini ifade etmektedir. Namık Kemâl, bu devletin Girit

konusunda Osmanlı Devleti nezdinde girişimlerde bulunduğunu, “Girid eşkiyâsına şefkat gösterilerek Yunanistan’a terki için Amerika cumhuru tarafından geçende Devlet-i ‘Aliyye’ye tebligât-ı mah-sûsa icrâ olundu” (Hürriyet, 14: 2) cümleleriyle ifade etmiştir. Namık Kemâl’e göre ABD’nin Girit Meselesi’ne dâhil olmasının kendi çıkarları açısından haklı gerekçeleri vardı. O, bunu şu sözlerle ifade eder:

“Amerika me’mûrunun ‘alenen Girid ihtilâlîne sahâbet gösterüb adanın Yunanistan’a terki nasîhatinde bulun[acak] ... Girid’in terkiyle Amerika cumhuruna Avrupa politikasına vesîle-i müdâhale ver[ecek] ... [ve] Amerika cumhuru Avrupa’ya tırnak iliştir[ecektir]” (Hürriyet, 20: 2).

Bu açıklamalar, ABD’nin Girit’teki isyan haline maddi-manevi destekte bulunmasına yetecek deliller sunmaktadır. Namık Kemâl’e göre ABD’nin böyle bir işe kalkışmasında şüphesiz Rusya ile yakınlaşmasının da rolü vardı. O, bunun, Osmanlı Devleti’nin uluslararası arenada zor durumda kalmasına sebep olacak siyasî gelişmelere zemin hazırlayacağını düşünür. Bu da Osmanlı Devleti’ni çok dikkatli bir siyasî pozisyon almak zorunda bırakacaktır:

“Avrupa devletleri ihtarât-ı dostane ve nesâyîh-i hayırhahâne namıyla idâre-i lisân etmekde olduklarından ve bu ifâdât-ı vakî’alarımın kat’iyen reddine dikkat ve hâli müsâ’id olmadığından bi’z-zarûre lisân-ı dostu ve mülâyemetle mukabeleye mecbûriyet hâsıl olmuştur” (Tasvîr-i Efkâr, 465: 1).

Girit Meselesi ve Rusya

Namık Kemâl’e göre Girit Meselesi’nden en fazla faydalanmak yolunu tutan devletlerden birisi Rusya’dır (Hürriyet, 14: 2-3). Rusya özellikle Kırım Harbi sonrasında Osmanlı Devleti’ne karşı politikalarını daha keskin bir şekilde sürdürürken Osmanlı Devleti’ni ilgilendiren meselelerden siyasî menfaat sağlamak konusunda istekli bir yaklaşım sergilemiştir. Bu, Girit Meselesi’nde açıkça görülmektedir. Namık Kemâl bunun farkındaydı makalelerinde konuya sık sık değinmeyi ihmal etmemiştir:

“Zirâ Kırım Muhârebesi’nden berü nizâmât-ı askeriyeye ve mühimmât-ı harbiyyeye görüb öğrendiği nakâ’isi ikmâl ve taraf taraf demiryollar vaz’ıyla esbâb-ı nakliyyeyi teshîl gibi ahvâl-i dâhîliyyesini yoluna koyduktan mâ’adâ onbeş seneden berü hiçbir tarafda bir gâ1ileye uğramayub fazla masraf etmedi” (Hürriyet, 14: 2).

Namık Kemâl, Rusya’nın Kırım Harbi sonrasında çok fazla sorunla uğraşmamasının, kendini toparlaması için önemli bir fırsat olduğunu düşünmektedir. O, Girit Meselesi’nin en fazla Rusya’nın istifadesine yarayacağını, “Rusya’ya gelince işte bu ‘arbededen istifâde edecek ancak o’dur” sözleriyle ifade etmiştir (Hürriyet, 14: 2). Rusya’nın Osmanlı Devleti’ni güçten düşürecek bir mesele olan Girit’teki isyana müdahale etmede istekli davranacağı Namık Kemâl tarafından şöyle ifade edilir: “Vâki’â isti’lâ-yı ‘âlem ârzûsundan başka dünyâda bir kâ’ideye tâbi’ olmayan Rusyalu hem-civârı olan Saltanat-ı Seniyye’yi iz’âf edecek böyle bir mes’eleye müdâhale etmek ister” (Tasvîr-i

Efkâr, 423: 3). Girit'teki olayların büyümesinde Rus diplomatların rolü olduğunu, yine Namık Kemâl'in açıklamalarından anlıyoruz (Külliyat-ı Kemâl: 14).

Rusya, Girit'in Osmanlı Devleti'nde ayrılmasını hızlandıracak düzenlemelerin yapılması ve Girit'e Hristiyan bir vali atanması konularında Osmanlı Devleti'ne baskı yaparak Girit'te etkin olmaya çalışmıştır (Tasvîr-i Efkâr, 465: 2). Bu yüzden Rusya'nın, Girit'in Yunanistan'a terki yönünde tavır koyduğu Namık Kemâl tarafından ifade edilmektedir (Hürriyet, 14: 2-3). Namık Kemâl, böyle bir politika ile Rusya'nın Osmanlı Devleti'nden Kırım Muharebesi'nin intikamını almak düşüncesinde olduğunu;

“Meselâ hiçbir ‘asker ve belki fazla bir akçe telef etmeksizin Girid mes’elesini çıkarub iki senedir Devlet-i ‘Aliyye’yi ‘askerce ve malca ve nüfûz ü haysiyetce o kadar rahnelere uğratdı ki Kırım Muhârebese acısına rahmet okutdu. Hâlâ Devlet-i ‘Aliyye bugün Girid’de ve Yunan hudûdunda bu kadar asker tutmaya mecbur oluyor. Sırbistan ve Karadağ ve Memleketeyn ve bâ-husûs Bulgaristân içlerinde ilkâ etdiği fesâdât hasebiyle haydûd cem’iyyetleri ve fırkaları teşekkül edüb Balkan’a yerleşdiler. Devlet-i ‘Aliyye buralarda dahi birtakım ‘asker ikamesine muhtâc bulunuyor” (Hürriyet, 14: 2)

cümleleriyle ifade etmektedir. Rusya'nın Şark Meselesi'ni de politikalarına alet ederek Girit'teki durumu kullanmaya çalıştığını, yine Namık Kemâl'in söylediklerinden anlıyoruz (İbret, No: 74: 1-2). Bu yüzden Rusya meselenin sürekli devam etmesini istemekte; böylece de buradan hem siyasî menfaat sağlamak hem de Osmanlı Devleti'ni dâhilî karışıklıklar içinde bırakmak fırsatını kollamaktadır (Tasvîr-i Efkâr, 458: 1). Namık Kemâl, Rusların, Osmanlı Devleti'nin dağılmasını sağlayacak bütün fırsatların içinde olmayı düstur edindiklerini ve bunun, ortaya çıkan birçok olayda görüldüğünü ifade etmektedir (İbret, No: 74: 1).

Rusya'nın Girit'in mezhepsel durumunu politikalarına alet ettiği ve bundan fayda sağlamaya çalıştığı da Namık Kemâl'in dikkatinden kaçmamıştır (Tasvîr-i Efkâr, 430: 1-2). Namık Kemâl, Rusya'nın, Osmanlı Devleti'nin mevcut durumundan istifade ederek oldu-bitti ile Girit'i Osmanlı Devleti'nden ayırma fırsatı kolladığını şu sözlerle anlatmaya çalışır:

“Bize kalırsa bunda Yunan'ın bir cihet-i istinâdı vardır ki o da Rusya'nın Bâbiâlî tarafından dâ'imâ gösterilmekte olan cehl ü batâletden istifâde ederek mümkün olabilirse devletin bir cüz'ünü daha gürlütsüzce tefrîk için etdiği teşebbüslerdir” (Hürriyet, 27: 2).

Namık Kemâl Rusya'nın bu tasavvurlarının ileriki aşaması hakkında Avrupa'yı uarmaktan geri durmaz. Ona göre;

“Hâle Avrupa'nın müsâmaha nazarıyla bakmaması lâzım gelir. Evet, bir galeyân-ı umûmî zuhûr eder ve ne'uzübillâh bir müddet uzarsa veyâhûd her kavm istiklâl efkârına düşerse Rusya'nın şarka istîlâ dâ'iyesine kalkışacağına hiç şübhe yok-

dur. Evet, o hâlde Kırım Muhârabesi'nin birkaç kat şiddetle tecdîdi lâzım gelir. Ana da mesâil-i sa'ire müsâ'id olmayub da Rusya bizi bel'û hazm ederse Büyük Napolyon'un dediği gibi "zuhûra gelecek fenalıkların ıslâhı zmnında Avrupalıların ihtiyâr edecekleri seferlerin mikdârını tahmîn etmek kimseye müyesser değildir" (Hürriyet, 23: 2).

Namık Kemâl'in dikkat çektiği konu aslında, Rusya'nın, Osmanlı Devleti'ni ortadan kaldırıp Akdeniz'e inme politikalarının peşinde koştuğudur. O, bunun tehlikelerinin farkındadır ve doğacak sonuçların vahametine işaret etmekte kendini sorumlu görmüştür. Rusya'nın güçlenmesi durumunda, Avrupa için ne kadar büyük tehdit olabileceğini "netice-i hâl Avrupa medeniyetine Cengiz dâhiyesi gibi bir âfet-i istilâ tehîyye edeceği kaviyyen melhuz" sözleriyle ifade eder (Tasvîr-i Efkâr, 465: 2). Namık Kemâl bütün bunlara rağmen Rusya'nın Osmanlı Devleti'ni kolay bir şekilde yutamayacağını düşünmekte ve Osmanlı Devleti'nin güçlü olmak zorunda olduğunu ifade etmektedir (Hürriyet, 23: 1-2).

Girit Meselesi ve Fransa

Fransa 1866-1869 Girit isyanı ve Girit Meselesi'ne dâhil olan bir diğer devlettir. Namık Kemâl, Girit Meselesi'nde Fransa'nın tutumunu şu sözlerle eleştirir:

"Her necm-i fitne ki âfâk-ı şarkdan zuhûr ede. Memâlik-i garbiyyeyi herc û merc etmek muktezâ-yı ahkâmîdir. Yâ fâ'idelerinin muhâfazasında mahâret-i fevka'l-âde ile meşhûr olan İngiltere ve Fransa devletlerinin Kırım Mes'elesinde Karadeniz sevâhiline isâr etdikleri bu kadar cevâhir-i cân ve hazâ'in-i sâ mân bâd-ı hevâ mı idi" (Tasvîr-i Efkâr, 430: 2).

Yine Namık Kemâl Fransa'nın Girit Meselesini dış politika malzemesi olarak kullandığını "[Fransa] İmparator[unun] Almanya aleyhine Rusya ile bir ittifak akdini fevka'l-gâye arzu etmek cihetiy-le dostluğunu aradığı devlete bir cemîle olmak üzere Girid'i Yunanistan'a terk ettirmek ister idi" (Külliyat-ı Kemâl: 15) sözleriyle ifade eder. Yine "Girid'in Yunanistan'a illhâkı mes'elesinde Fransa'nın Rusya ile ittihâdı" da Namık Kemâl'in dikkat çektiği konular arasındadır (Hürriyet, 20: 3).

Bâbîâli'nin güvendiği III Napolyon'un Katoliklik ve milliyetçilik fikirlerini Şark'ı tanzim etmede kullandığını söyleyen Namık Kemâl, Girit'te hadisenin o kadar uzamasına Âli ve Fuat Paşaların III Napolyon'a güvenmelerinin sebep olduğunu öne sürer (Külliyat-ı Kemâl: 14-15). Namık Kemâl, Fransa'nın, Prusya ile devam etmekte olan münasebetin ciheti ve Rusya'ya yaklaşması ve bu yaklaşmanın hâsil ettiği ilişki biçimi nedeniyle, Girit'in Yunanistan'a terki konusunda Rusya ile fikir birliği içinde olduğunu ifade etmiştir. Zaten "Girid isyân-ı ahirinin sebeb-i hakîkisi budur" (İbret, 74: 1). Bu son isyan da Fransa'ya, Osmanlı Devleti'nin içişlerine karışması konusunda fırsat vermiştir (Tasvîr-i Efkâr, 430: 2-3). Kısacası Namık Kemâl, Fransa'nın Rusya ile kurduğu ilişki biçimi nedeniyle Girit'i Yunanistan'a terki konusunda Rusya ile benzer bir politikaya yöneldiğini ifade etmektedir (Külliyat-ı Kemâl: 15).

Namık Kemâl, Girit Meselesi etrafında değindiği büyük güçler bahsinde uluslararası siyasî ideolojiyi çok iyi okumuş, yerinde yorumlar ve çıkarımlar yapmış, sorunları doğru bir şekilde ortaya koymuş, çözüm yollarını da meselenin gerçeklerine uygun bir şekilde aramış ve Girit Meselesi'nin etrafını net bir şekilde analiz etmiştir. Burada tarih ve uluslararası siyaset arenası hakkındaki bilgilerini etkin ve doğru bir şekilde kullanmıştır. Dolayısıyla ortaya çıkan metinler, Namık Kemâl tarafından, bütünlüklü, açık ve net, sebep sonuç ilişkisini içerecek bir şekilde oluşturulmuştur.

SONUÇ

Girit Meselesi'nin uluslararası bir sorun halini alması ve büyük güçlere, Osmanlı Devleti'nin iç işlerine karışma fırsatı vermesi Girit Meselesi'ni, 19. asrın genel siyasî ideolojisini yansıtan önemli örneklerden biri konumuna taşımıştır. Bu meselede büyük güçlerin politikaları, Osmanlı Devleti'nin bu meseledeki konumunu önemli ölçüde etkilemiştir. İngiltere, Rusya ve Fransa'nın meseleye dair tasavvurları, Osmanlı Devleti'ne önemli bir denge unsuru sağlasa da devletin içinde bulunduğu siyasî acizliğe önemli bir işaret olarak algılanmalıdır. Çünkü Osmanlı devlet adamları devletin Girit'teki geleceğinin, diğer devletlerin çıkar çatışmalarına bağlı olduğu telakkisi ile hareket etmişler ve buradaki politikalarını bu telakkiye uygun bir şekilde yürütmeye çalışmışlardır.

Namık Kemâl, Girit Meselesi'nin uluslararası boyutunu irdelerken burada bahsettiklerimizin farkında idi. O, Girit Meselesi'ni değerlendirirken bu durumu göz önünde bulundurmıştır. Devletin benimsediği denge politikaları, Namık Kemâl tarafından da dikkate alınmış ve Girit'in Osmanlı Devleti'nin elinde kalmasının büyük güçlerin birbiri ile yaşadığı çıkar çatışmaları ile mümkün olacağı tasavvur edilmiştir. İngiltere ve Fransa'yı Rusya'ya karşı Avrupa umumi güvenliği üzerinden uyarması, İngiltere'nin Girit Meselesi'ne yaklaşımının Girit'in Osmanlı Devleti'nden ayrılmayacağına işaret sayması, İngiltere'nin Akdeniz'deki konumu dolayısıyla Rusya'nın Osmanlı Devleti üzerindeki ihtiraslarını gerçekleşmesi önünde bir engel olarak görmesi, Fransa'nın başka bir müttefik olmaksızın Girit'teki süreci Osmanlı Devleti'nin aleyhine çeviremeyeceğini belirtmesi, ABD'nin Akdeniz dengesinde kendine yer bulmak için Girit Meselesi'ndeki yaklaşımına karşı İngiltere'nin tavrına işaret etmesi ve Rusya'nın, Kırım Harbinden sonra, bir miktar güçlense de Girit'in Yunanistan'a verilmesini sağlayacak siyasî etkinlikten uzak bir görüntü sergilediğini ifade etmesi, Namık Kemâl'in uluslararası politikada dengeleri iyi okuduğunu gösterir.

Namık Kemâl'in Girit Meselesi ve büyük güçler bahsinde ortaya koyduğu düşünceleri, isabetli yorumları, yerinde tespitleri, onun uluslararası siyasî şartları, bu siyasetin ideoloji dünyasını, büyük güçlerin bu ideoloji dünyasındaki kavramları nasıl kullandıklarını isabetli örnek-

lerle ortaya koyması, onun münevver yönünün ne kadar güçlü olduğunu göstermektedir. Bunu, Girit Meselesi ve büyük güçlere değindiği yazıları dolayısıyla bir kez müşahede ettik.

KAYNAKLAR

- Adıyeke, Ayşe Nükhet, *Osmanlı İmparatorluğu ve Girid Bunalımı (19896-1908)*, Ankara 2000: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Akalın Durmuş - Cemil Çelik, "XIX. Yüzyılda Doğu Akdeniz'de İngiliz-Fransız Rekabeti ve Osmanlı Devleti", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 7/3, Summer 2012: 21-45.
- Anderson, Matthew Smith *Doğu Sorunu 1774-1923*, 2. Baskı, (çev: İdil Eser), İstanbul 2010: Yapı Kredi Yayını.
- Andıç, Süphan-Fuat Andıç, *Sadrızam Âli Paşa Hayatı, Zamanı ve Siyasi Vasiyetnamesi*, İstanbul 2000: Eren Yayını.
- Aydın, Mithat, "Girit Ayaklanması (1866-1869)'nın Ortaya Çıkışı ve Uluslar Arası Bir Sorun Haline Gelişinde Yunanistan'ın Rolü", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 1, Nisan 2007: 113-148.
- Dördüncü, Muharrem, "1774 Küçük Kaynarca Antlaşmasından 1841 Londra Sözleşmesine Kadar Boğazlar Meselesi", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Cilt III , Sayı: 1, 2001: 73-89.
- Engelhardt, *Tanzimat ve Türkiye*, (Türkçesi Âli Reşad), İstanbul 1999: Kaknüs Yayını.
- Hülagü, M. Metin: "1897 Türk-Yunan Harbine Kadar Osmanlı İdaresinde Girit", *XIV. CIEPO*, Çeşme 18-22 Eylül 2000, Ankara 2004, 321-359.
- Karal, Enver Ziya, *Büyük Osmanlı Tarihi*, Cilt: III., Ankara ty.: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- May, Arthur J., "Girit ve Birleşik Devletler, 1866-1869", *Tarih Dergisi*, Sayı: 52 (2010/2), İstanbul 2011: 183-194.
- Namık Kemâl, "[Başlıksız] Şark Meselesine Dair", *Hürriyet*, Sayı: 23, 1285/1868: 1-5.
- Namık Kemâl, "Avrupa'nın Ahvâl-i Hâzırâsı", *Hürriyet*, Sayı: 14, 1285/1868: 1-3.
- Namık Kemâl, "Bâbîâli'nin Politikası", *Hürriyet*, Sayı: 56, Rebiülahir 1286: 3-4.
- Namık Kemâl, "Bend-i Mahsûs Girit Meselesi'ne Dairdir", *Tasvîr-i Efkâr*, Sayı: 423, 1283/1866: 1-4.
- Namık Kemâl, "Devlet-İ 'Aliyye'yi Bulduğu Hal-i Hater-Nakden Hâlâsın Esbâbı", *Hürriyet*, Sayı: 9, 1285/1868: 1-3.
- Namık Kemâl, "Gene Mısır Meselesi", *Hürriyet*, Sayı: 59, 1286/1869: 1-5
- Namık Kemâl, "Girit Meselesi'ne Dair", *Tasvîr-i Efkâr*, Sayı: 425, 1283/1866: 1-2.

- Namık Kemâl, "Hasta Adam", *Hürriyet*, Sayı: 24a, 1285/1868: 1-2.
- Namık Kemâl, "Kurye D'Orian'da Görülen Makalenin Mealidir", *Tasvîr-i Efkâr*, Sayı: 462, 1283/1866: 1-2.
- Namık Kemâl, "Memâlik-i Osmaniye'nin Yeni Mukasemesi", *Hürriyet*, Sayı: 20., 1285/1868: 1-5.
- Namık Kemâl, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Taksimi", *Tasvîr-i Efkâr*, Sayı: 430,10 Teşrin-i Evvel 1283/1866, Sayı: 430: 1-2.
- Namık Kemâl, "Şark Meselesi I", *Külliyat-ı Kemal Makalat-ı Siyasiye ve Edebiye*, Selanik Matbaası, İstanbul 1909a: 1-9.
- Namık Kemâl, "Şark Meselesi II", *Külliyat-ı Kemal Makalat-ı Siyasiye ve Edebiye*, Selanik Matbaası, İstanbul 1909b: 9-20.
- Namık Kemâl, "Şark Meselesi'ne dair Layihadır", *Tasvîr-i Efkâr*, Sayı: 465, 28 Şubat 1283/1866: 1-3.
- Namık Kemâl, "Şark Meselesi'ne Dair", *Hürriyet*, Sayı: 23, 1285/1868: 2
- Namık Kemâl, "Şark Meselesi'ne Dair", *Tasvîr-i Efkâr*, Sayı: 458, 1283/1866: 1-2.
- Namık Kemâl, "Veşâvirhüm Fil-emr", *Hürriyet*, Sayı: 4, 1285/1868: 1-4.
- Namık Kemâl, "Yine Girit Mes'elesi Tazelendi", *Hürriyet*, Sayı: 24b, 1285/1868: 2-4.
- Namık Kemâl, "Yunan Meselesi", *Hürriyet*, Sayı: 27, 1285/1868: 1-5.
- Oğuz, Gülser, "Osmanlı Gazetesinin (1897-1904) Girit İsyânlarına Bakışı", *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, Cilt: 7, Sayı: 2, 2006: 89-111.
- Öksüz, Melek, "Girit Meselesi'nin Belirsizlik Yılları (1908-1913)", *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı: 25, Bahar 2010: 93-114.
- Pınar, Hayrettin, "Diplomasi ile Siyasetin Birlikteliği: Girit İsyanı ve Âlî Paşa", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:18, 2008: 1-22.
- Tukin, Cemal, "GİRİT", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt: 14, 1996: 85-93.
- Türkmen, Zekeriya, "Girit Adasını Osmanlı İdaresinden Ayırma Çabaları: Yunan İsyânını Takip Eden Dönemdeki Gelişmeler (1821-1869)", *OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)*, Sayı: 12, 2001: 219-244.
- Yılmaz, Durmuş, *Osmanlı'nın Son Yüzyılı*, Konya 2001: Çizgi Kitabevi.